

ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО

Суєтнов Євгеній Павлович,
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри екологічного права,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, Україна, м. Харків
e-mail: evgeny-suetnov@ukr.net
ORCID 0000-0002-4094-444X

doi: 10.21564/2414–990X.154.239280
УДК 349.6

ЕКОСИСТЕМНИЙ ПІДХІД У РАМКАХ КОНВЕНЦІЇ ПРО ОХОРОНУ БІОЛОГІЧНОГО РІЗНОМАНІТТЯ: ОГЛЯД РІШЕНЬ КОНФЕРЕНЦІЇ СТОРІН

Здійснено комплексний аналіз процесу становлення та розвитку екосистемного підходу в міжнародному екологічному праві у рамках Конвенції про охорону біологічного різноманіття. На підставі дослідження положень Конвенції та огляду рішень нарад її керівного органу – Конференції Сторін – зроблено висновок про сучасний стан розроблення екосистемного підходу та перспективи його подальшого обговорення на майбутніх нарадах. Хоча цілком очевидно, що ефективність цього підходу в питанні збереження біорізноманіття залежатиме передусім від його впровадження в державну екологічну політику та законодавство всіх країн-учасниць Конвенції та його практичної реалізації, що й має стати, на думку автора, одним із пріоритетних і стратегічних напрямів у сфері правового регулювання екологічних відносин в Україні.

Ключові слова: екологічне право; міжнародне екологічне право; екосистема; екосистемний підхід; біологічне різноманіття; Конференція Сторін; Конвенція про охорону біологічного різноманіття.

Суєтнов Е. П., кандидат юридических наук, доцент, заведующий кафедрой экологического права, Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого, Украина, г. Харьков.
e-mail: evgeny-suetnov@ukr.net ; ORCID 0000-0002-4094-444X

Екосистемный подход в рамках Конвенции о биологическом разнообразии: обзор решений Конференции Сторон

Осуществляется комплексный анализ процесса становления и развития экосистемного подхода в международном экологическом праве в рамках Конвенции о биологическом разнообразии. На основании исследования положений Конвенции и обзора решений совещаний ее руководящего органа – Конференции Сторон – сделан вывод о современном состоянии разработки экосистем-

ного підхода і перспективах его дальнішого обговорення на майбутніх нарадах. Разом з тим, абсолютно очевидно, що ефективність цього підхода в питанні збереження біорізноманіття буде залежати перш за все від его впровадження в державну екологічну політику і законодавство всіх країн-учасниць Конвенції і его практичної реалізації, що і повинно стати, на думку автора, одним з пріоритетних і стратегічних напрямків в сфері правового регулювання екологічних відносин в Україні.

Ключевые слова: екологічне право; міжнародне екологічне право; екосистема; екосистемний підхід; біологічне різноманіття; Конференція Сторон; Конвенція про біологічне різноманіття.

Постановка проблеми. Біологічне різноманіття являє собою різноманіття живих організмів, а також екосистем та екологічних процесів, ланками яких вони є. Біорізноманіття забезпечує екосистемні та біосферні функції організмів, формує середовище життєдіяльності людини та має велику екологічну, генетичну, соціальну, наукову, культурну, рекреаційну та естетичну цінність [1, с. 19, 21].

Однак із початком активної господарської діяльності людини біологічне різноманіття опинилося під загрозою. Руїнування природних екосистем і техногенне перетворення ландшафту підриває основи існування багатьох видів і їх спільнот, частина яких вже зникла з лиця Землі, а інша знаходиться на межі вимирання. Кожен зі зниклих видів – остаточна та непоправна втрата для біосфери (еволюція не знає зворотного ходу), проте набагато більша їх кількість перебуває під загрозою зникнення. І неважко уявити, у якій видовій пустелі може років через сто опинитися нинішня «володар планети» у разі збереження цієї небезпечної тенденції [2].

Саме з метою зупинення глобальної втрати біорізноманіття 05.06.1992 р. на Конференції ООН з навколишнього середовища та розвитку, яка проходила в м. Ріо-де-Жанейро (Бразилія, 03–14.06.1992 р.), була прийнята Конвенція про охорону біологічного різноманіття [3]. У її рамках розроблено новітню стратегію управління природними ресурсами, яка спрямована на збереження та відновлення природних екосистем і яка отримала назву «екосистемний підхід».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням формування екосистемного підходу в рамках Конвенції про охорону біорізноманіття значну увагу приділяють зарубіжні науковці. У вітчизняній еколого-правовій та міжнародно-правовій доктрині лише деякі вчені, зокрема Г. В. Анісімова (A. V. Anisimova), А. П. Гетьман (A. P. Getman), М. А. Дейнега (M. A. Deineha), М. О. Медведєва (M. O. Medvedieva), Е. В. Позняк (E. V. Pozniak), О. М. Спектор (O. M. Spektor), М. К. Черкашина (M. K. Cherkashyna) та ін., торкаються окремих аспектів цієї проблематики, проте в цілому вона досі не є дослідженою. З огляду на це **метою статті** є комплексний аналіз процесу становлення та розвитку екосистемного підходу в міжнародному екологічному праві в рамках Конвенції про охорону біологічного різноманіття.

Вклад основного матеріалу. Основними цілями Конвенції згідно зі ст. 1 є збереження біорізноманіття, стале використання його компонентів та спільне

одержання на справедливій та рівній основі вигод, пов'язаних з використанням генетичних ресурсів. У її ст. 2 надано тлумачення багатьох термінів, серед яких «біологічне різноманіття», «місце мешкання» та «екосистема». Так, біологічне різноманіття – це різноманітність живих організмів з усіх джерел, включаючи, серед іншого, наземні, морські й інші водні екосистеми й екологічні комплекси, частиною яких вони є; цей термін охоплює різноманітність у рамках виду, між видами та різноманіття екосистем. Місце мешкання означає тип місцевості або місце природного мешкання організму чи популяції. У той час як екосистема – динамічний комплекс угруповань рослин, тварин, мікроорганізмів і їх неживого навколишнього середовища, взаємодіючих як єдине функціональне ціле.

У Конвенції вказується про те, що основною вимогою щодо збереження біорізноманіття є збереження *in-situ* екосистем та природних місць мешкання, підтримка і відновлення життєздатних популяцій видів у їх природних умовах («умови *in-situ*» – це умови, де існують генетичні ресурси в рамках екосистем і природних місць мешкання), та зазначається, що прийняття заходів *ex-situ* теж має важливе значення («збереження *ex-situ*» означає збереження компонентів біорізноманіття поза їх природних місць мешкання).

Конвенція містить значну кількість положень зобов'язального характеру з охорони та збереження біологічного різноманіття, місць мешкання й екосистем. Зокрема, вона закликає Сторони до співробітництва для збереження та сталого використання біологічного різноманіття (ст. 5), визначає загальні заходи щодо збереження та використання (ст. 6), зобов'язує здійснювати відповідні заходи у сфері визначення і моніторингу компонентів біорізноманіття (ст. 7), збереження *in-situ* (ст. 8) та *ex-situ* (ст. 9), сталого використання (ст. 10), заохочення (ст. 11). Приміром, Сторони зобов'язані: сприяти захисту екосистеми, природних місць мешкання та збереженню життєздатних популяцій видів у природних умовах; приймати заходи з реабілітації та відновлення деградованих екосистем; запобігати впровадженню, контролювати або знищувати чужорідні види, загрозливі для екосистем, місць мешкання або інших видів (пункти «d», «f» і «h» ст. 8), регламентувати та регулювати зібрання біоресурсів з природних місць мешкання для збереження *ex-situ* таким чином, щоб не завдати загрози екосистемам і популяціям видів *in-situ* (п. «d» ст. 9), тощо.

Безперечно, прийняття Конвенції про охорону біорізноманіття мало доленосне значення для становлення й розвитку екосистемного підходу в міжнародному екологічному праві, оскільки ця Конвенція закріпила легальне визначення терміну «екосистема» та встановила обов'язки Сторін зі збереження й відновлення природних екосистем. Вона цілком слушно визнається «першим і єдиним міжнародним договором, у якому застосовується цілісний екосистемний підхід до збереження та сталого використання біорізноманіття» [4, с. 2].

Слід, однак, зауважити, що в самому тексті Конвенції екосистемний підхід прямо не закріплений, проте існує низка рішень нарад її керівного органу – Конференції Сторін (далі – КС) та її наукового консультативного органу – Допоміжного органу з наукових, технічних і технологічних консультацій

(далі – ДОНТТК), у яких екосистемний підхід набув змістовного наповнення та почав ґрунтовно розроблятися як цілісна концепція.

Станом на серпень 2021 р. всього було проведено 14 нарад КС, де обговорувались питання, які так чи інакше пов'язані з екосистемним підходом (15-та нарада КС була запланована на 15–28.10.2020 р., проте через пандемію вона була перенесена та відбудеться в м. Куньміні (Китайська Народна Республіка) з 11 по 24.10.2021 р. та з 25.04 по 08.05.2022 р.) [5].

Розпочинаючи огляд рішень КС щодо екосистемного підходу, варто зазначити, що на своїй 1-й нараді, яка проходила в м. Нассау (Багамські острови) з 28.11 по 09.12.1994 р., КС окреслила коло питань, які стосуються методів діяльності ДОНТТК, і доручила йому підготувати альтернативні шляхи і засоби, використовуючи які КС могла б почати процес розгляду компонентів біорізноманіття, передусім тих, які знаходяться під загрозою, та визначити дії, які можуть бути прийняті в рамках Конвенції (п. 5.1.1 додатку до рішення I/7). До того ж, КС визнала, що всі блага, екологічні функції та послуги, які забезпечуються нашою планетою, залежать від різноманітності й мінливості генів, видів, популяцій та екосистем, а тому щоб у людства було майбутнє на Землі, необхідно зберегти всесвітнє біорізноманіття, оскільки його виснаження створює загрози для природних екосистем, які мають життєво важливе значення для існування спільнот людей у всіх країнах (п. 1 додатку до рішення I/8) [6].

Виконуючи зазначене доручення, ДОНТТК на своїй 1-й нараді, яка відбувалася з 04 по 08.09.1995 р. у м. Парижі (Франція), встановив, що будь-яка діяльність зі збереження та сталого використання біорізноманіття і його компонентів має здійснюватися на основі комплексного підходу з урахуванням трьох рівнів біологічної організації (геноми і гени, види, спільноти, екосистеми, місця мешкання і ландшафти), та з урахуванням соціально-економічних і культурних чинників. Але на перший план у діяльності, яка підлягає здійсненню в рамках Конвенції, має виходити екосистемний підхід (п. 1 рекомендації I/3) [7]. Саме на цій рекомендації ґрунтувалося прийняте на 2-й нараді КС в м. Джакарті (Індонезія, з 06 по 17.11.1995 р.) рішення II/8, відповідно до якого екосистемний підхід було визнано основою для діяльності в рамках Конвенції [8].

Аналізуючи наведене рішення, Г. Хенне і С. Факір (G. Henne and S. Fakir) пишуть, що воно, визнаючи екосистемний підхід основою для діяльності, яку потрібно здійснювати в рамках Конвенції, не уточнює, що конкретно мається на увазі. Однак це рішення, хоч і не дуже явне, має далекосяжні наслідки, оскільки екосистемний підхід може визначати загальну стратегію того, як Конвенція буде впроваджена в кінцевому рахунку [9, с. 331].

Визнання екосистемного підходу основою діяльності в рамках Конвенції обумовило його подальше обов'язкове врахування у процесі розроблення та реалізації робочих програм з різних тематичних і міждисциплінарних питань: біорізноманіття сільського господарства, посушливих та субгумідних земель, лісів, внутрішніх вод, островів, морське і прибережне біорізноманіття та біорізноманіття гірських районів. Зокрема, на 3-й нараді КС, яка відбувалася з 4 по

15.11.1996 р. у м. Буенос-Айрес (Аргентина), одним з питань було розроблення Програми заходів у сфері біологічного різноманіття сільського господарства. У прийнятому на нараді рішенні III/11 зауважується на сприянні переходу від нераціональної практики ведення сільського господарства до сталих виробничих методів, скоригованих з урахуванням місцевих біотичних і абіотичних умов, відповідно до екосистемного підходу (підпункт «а» п. 17). На цьому ж підході, згідно із затвердженою рішенням III/12 Програмою роботи у сфері біорізноманіття лісів, мають ґрунтуватися стратегії раціонального використання лісів (рекомендація «b» додатку до рішення) [10].

Однак чим ширше використовувався екосистемний підхід у відповідних робочих програмах, тим гостріше відчувалась потреба в його ґрунтовному розробленні. З огляду на це учасники 4-ї наради КС у м. Братиславі (Словаччина, 04–15.05.1998 р.) звернулися до ДОНТТК із запитом про вироблення «принципів та інших вказівок» щодо застосування екосистемного підходу. Указувалося, що, враховуючи те, що в рішеннях 3-ї наради КС цей підхід застосовувався як керівний принцип (хоча для його позначення вживались різні терміни: «екосистемний підхід», «підхід, який орієнтований на екосистемний процес», «підхід, який враховує регулювання екосистем» і «підхід, який заснований на розгляді екосистем»), а також те, що він визнаний основою для здійснення цілей Конвенції та розроблення й виконання її тематичних і міждисциплінарних програм, є необхідність у розробленні прийнятного визначення та в подальшому розвитку екосистемного підходу (ч. «В» рішення IV/1) [11].

Зауважимо, що крім указаних нарад КС і ДОНТТК, екосистемний підхід розроблявся в багатьох ініціативних проектах та обговорювався на численних науково-практичних семінарах, серед яких: Міжвідомча цільова група з управління екосистемами (США, червень 1995 р.); «Наукові основи управління екосистемами напередодні третього тисячоліття» (Сібторпський семінар, Лондон (Велика Британія), червень 1996 р.); Цільова група з екосистемного підходу та науки про екосистеми (Канада, вересень 1996 р.), Кейстонській діалог з управління екосистемами в контексті національної політики (Кейстонській центр, Колорадо (США), жовтень 1996 р.); Семінар щодо екосистемного підходу (Лілонгве (Малаві), 1998 р.); Семінар з екосистемного підходу до управління внутрішніми водними ресурсами (10-й Всесвітній форум з біологічного різноманіття, Братислава (Словаччина), травень 1998 р.); Семінар на тему «Екосистемний підхід – що він означає для екосистем Європи?» (о. Вільм (Німеччина), листопад 1998 р.); Технічна нарада на тему «Екосистемний підхід у рамках КБР» (комісія з екології та управління, Коста-Ріка, травень 1999 р.); Конференція ООН щодо застосування екосистемного підходу для сталого використання біологічного різноманіття (Тронгейм (Норвегія), вересень 1999 р.) та ін. [12].

Так, Національний Огляд Ефективності віце-президента Ел Гора закликав федеральний уряд застосовувати «проактивний підхід до забезпечення сталої економіки і сталого довкілля за допомогою управління екосистемами». Для виконання цього розпорядження у 1993 р. була створена Міжвідомча цільова

група з такого управління, члени якої працювали над розширенням розуміння засад співробітництва, відомого як екосистемний підхід. Цією групою було сформовано робочу групу, за результатами діяльності якої у червні 1995 р. було підготовлено звіт, де містяться визначення основних термінів, у тому числі «екосистеми» та «екосистемного підходу». Відповідно до звіту, екосистема – це взаємопов’язана спільнота живих істот, включаючи людей, і фізичне середовище, в межах якого вони взаємодіють, а екосистемний підхід – це метод підтримання або відновлення природних систем та їх функцій і цінностей. Зазначається, що цей підхід спрямований на досягнення цілей та заснований на спільно розробленому баченні бажаних майбутніх умов, що об’єднує екологічні, економічні та соціальні фактори. Він застосовується в географічних рамках, які визначаються екологічними межами, а його метою є відновлення та підтримання здоров’я, продуктивності та біологічного різноманіття екосистем і загальної якості життя за допомогою підходу до управління природними ресурсами, який повністю інтегрований із соціальними та економічними цілями. Це важливо для підтримання повітря, яким ми дихаємо, води, яку ми п’ємо, їжі, яку ми їмо, та для підтримання природних ресурсів для майбутнього населення [13, с. 1, 3].

У цьому звіті також підкреслюється, що екосистемний підхід визнає взаємозв’язок між природними системами і здоровою, сталою економікою; його було розроблено у відповідь на низку змін, найважливішою з яких є приріст населення та пов’язані із цим потреби в природних ресурсах; він є механізмом координації виконання багатьох законів, програм, політик і правил, які впливають на природні ресурси, механізмом вирішення конфліктів, який захищає економіку й ресурси, на яких вона базується. Екосистемний підхід може допомогти досягти кращої координації та конструктивно вирішити конфлікти [13, с. 3–5].

Рівно через рік, у червні 1996 р., у м. Лондоні (Велика Британія) було проведено Перший Сібторпський семінар «Наукові основи управління екосистемами у третьому тисячолітті» з метою критичного вивчення результатів останніх екологічних досліджень і розгляду питання про те, наскільки це дозволило докорінно переосмислити традиційні практики збереження. Основні висновки, до яких дійшли делегати, відображені в Десятьох принципах управління екосистемою («Сібторпські принципи»). Вони поділяються на дві групи: керівні (1–5) та оперативні (6–10). До керівних належать такі: 1. Цілі управління – питання соціального вибору. 2. Екосистеми мають управлятись у людському контексті. 3. Екосистеми мають управлятись у природних межах. 4. Управління повинно визнати, що зміни неминучі. 5. Управління має здійснюватись у відповідному масштабі, і збереження має використовувати весь спектр охоронюваних територій. Оперативними принципами визнано наступні: 6. Управління екосистемою має мислити глобально, але діяти локально. 7. Управління має бути спрямоване на підтримання чи покращення структури та функціонування екосистеми. 8. Ті, хто приймає рішення, мають використовувати відповідні інструменти, отримані з науки. 9. Керівники повинні діяти обережно. 10. Необхідним є міждисциплінарний підхід.

У свій час «Сіборпські принципи» були комплексно досліджені в науковій літературі, з наведенням до кожного з них обґрунтування, стану наукового розуміння, прикладів їх значущості (застосування) та потреб на майбутнє [14]. Також вони обговорювались на Всесвітньому конгресі зі збереження, який проходив з 13 по 23.10.1996 р. у м. Монреалі (Канада), на якому, до того ж, було затверджено мандат Комісії з управління екосистемами – комісії у складі Міжнародного союзу охорони природи, створеної з метою забезпечення експертного керівництва щодо комплексних підходів до управління природними та видозміненими екосистемами [15, с. 61].

Проте, особливе значення для розроблення екосистемного підходу в рамках Конвенції про охорону біорізноманіття мав семінар у м. Лілонґве (Малаві), який проходив з 26 по 28.01.1998 р. Його учасники обговорили, яким має бути екосистемний підхід, які його принципи і чому саме він має бути прийнятий за основу виконання Конвенції. Було визнано, що екосистемний підхід охоплює всі тематичні розділи Конвенції, а також те, що він може допомогти в подоланні обмежень і недоліків використання традиційних методів охорони природи як засобів управління біорізноманіттям. У процесі обговорення було розроблено 12 принципів екосистемного підходу («Принципи Малаві»), які, на переконання учасників семінару, створюють належну основу для обговорення та подальшого розроблення [16]. Згодом ці принципи відобразились у відповідному рішенні 5-ї наради КС Конвенції про охорону біологічного різноманіття.

Зокрема, на 1-му засіданні цієї наради, яка проходила в м. Найробі (Кенія) з 15 по 26.05.2000 р., було затверджено порядок денний, де серед запланованих питань містився п. 17.1 «Екосистемний підхід: прийняття принципів». До цього часу ДОНТТК обговорив екосистемний підхід на своїй 5-й нараді у м. Монреалі (Канада, 31.01–04.02.2000 р.), і в рекомендації V/10 «Екосистемний підхід: подальша концептуальна розробка», що міститься в доповіді наради, визначив 12 принципів і 5 практичних вказівок із застосування екосистемного підходу [17].

25 травня 2000 р. робоча група розглянула документ, який містив проект рішення з екосистемного підходу, підготовлений ДОНТТК. Із певними правками він був схвалений для подальшого передання засіданню наради КС, і вже 26 травня був прийнятий як рішення V/6 «Екосистемний підхід», у додатку до якого наведено опис екосистемного підходу (розділ «А»), його принципи (розділ «В») та практичні вказівки щодо його застосування (розділ «С») [18].

Згідно з розділом «А» додатку до рішення V/6 екосистемний підхід являє собою стратегію комплексного управління земельними, водними та живими ресурсами, яка забезпечує їх збереження та стале використання на справедливій основі. Він ґрунтується на застосуванні відповідної наукової методології, що охоплює всі рівні біологічної організації, включаючи основні структури, процеси, функції та взаємозв'язки між організмами і навколишнім середовищем, та визнає, що люди з усім їхнім культурним різноманіттям є невід'ємною частиною багатьох екосистем.

Далі наголошується, що переважна спрямованість на структуру, процеси, функції та взаємозв'язки всередині екосистеми відповідає закріпленому у ст. 2 Конвенції визначенню екосистеми, адже воно, на відміну від визначення «місце мешкання», не уточнює конкретних просторових меж або масштабу. Таким чином, термін «екосистема» не обов'язково співвідноситься з поняттями «біом» або «екологічна зона», але може бути віднесений до будь-якої функціонуючої одиниці будь-якого масштабу. Тому масштаби аналізу та діяльності мають визначатися проблемою, яка підлягає вирішенню, тоді як об'єктами можуть стати, наприклад, піщинка, ставок, ліс, біом або вся біосфера.

Екосистемний підхід потребує гнучкого адаптивного управління, що враховує як комплексну та динамічну природу екосистем, так і відсутність повного розуміння механізмів їх функціонування. Процеси в екосистемах часто мають нелінійний характер, а їх результати нерідко бувають відстроченими, у результаті чого відсутність строгих закономірностей може створювати неясність або призводити до неочікуваних результатів. Управління має бути достатньо гнучким, щоб своєчасно реагувати на виникаючі труднощі й використовувати у своїй тактиці елементи «навчання у процесі роботи» або зворотного зв'язку з науково-дослідними працівниками. Вжиття заходів може бути необхідним навіть у випадку, коли остаточний зв'язок причини та наслідку ще науково не встановлений повною мірою.

І нарешті, екосистемний підхід не підміняє інші стратегії управління та збереження, такі як біосферні заповідники, охоронювані райони та програми зі збереження окремих видів, а також інші підходи, які здійснюються в рамках національної стратегії та законодавчих структур, проте має скоріше сприяти інтеграції всіх перерахованих підходів та інших методів для вирішення комплексних проблем. Не існує єдиного шляху впровадження екосистемного підходу, бо це залежить від місцевих, районних, національних, регіональних або глобальних умов. У дійсності, існує багато можливих способів застосування екосистемного підходу для практичного здійснення цілей Конвенції.

У розділі «В» додатку до рішення V/6 КС закріплено 12 принципів екосистемного підходу, які є взаємопов'язаними та взаємодоповнюючими. Кожен із них наводиться з обґрунтуванням, тому, враховуючи важливість цих принципів для розуміння екосистемного підходу, доцільно розкрити їх у повному обсязі.

Принцип 1. Завдання управління земельними, водними та живими ресурсами визначаються суспільством. Цей принцип означає, що різні верстви суспільства розглядають екосистеми з позицій власних економічних, культурних та суспільних потреб. Корінне населення й інші місцеві громади, які живуть за рахунок природних ресурсів, теж є зацікавленими сторонами, чії права й інтереси повинні враховуватись. Як культурне, так і біологічне різноманіття є центральними складовими екосистемного підходу, що має бути враховане в управлінні. Суспільний вибір має виражатись якомога чіткіше. Екосистеми повинні управлятися з урахуванням їх справжніх цінностей, на справедливій та рівній основі з метою отримання як матеріальних, так і нематеріальних вигод для людини.

Принцип 2. Управління має бути, за можливості, максимально децентралізованим. Цей принцип передбачає, що децентралізовані системи управління є більш ефективними та справедливими. До системи управління слід залучати всі зацікавлені сторони, і вона повинна забезпечувати збалансованість місцевих інтересів із ширшими інтересами суспільства. Чим ближче органи управління до екосистеми, тим вища відповідальність і підзвітність, ширше коло власників і склад учасників, і тим активніше можуть використовуватися місцеві знання.

Принцип 3. Органи управління екосистемами повинні враховувати вплив своєї діяльності (дійсний або можливий) на суміжні чи будь-які інші екосистеми. За цим принципом різні управлінські втручання в екосистему можуть чинити невідомий або непередбачений вплив на інші екосистеми. Тому можливі наслідки мають уважно оцінюватись і аналізуватись, що може потребувати створення нових структур і механізмів, які дозволяють організаціям, причетним до прийняття рішень, виробляти в разі необхідності належні компроміси.

Принцип 4. Визнаючи можливість позитивних результатів управління, необхідно, проте, розуміти функціонування екосистеми та здійснювати управління нею в економічному контексті. Будь-яка програма управління екосистемою повинна: а) усувати диспропорції в структурі ринку, які негативно впливають на біорізноманіття; б) надавати стимули для збереження біорізноманіття та сталого використання; с) за можливості зосереджувати всі витрати й вигоди всередині самої екосистеми.

У цьому принципі йдеться насамперед про те, що найбільша загроза для біорізноманіття полягає в його заміні альтернативними системами землекористування. Така ситуація виникає в результаті порушення ринкових умов, які підривають цінність природних систем і популяцій та забезпечують порочні стимули й субсидії, що сприяють перетворенню земель у менш різноманітні системи. Найчастіше ті, хто має вигоди від збереження біологічного різноманіття, не оплачують всіх затрат, пов'язаних з таким збереженням, а ті, які викликають необхідність екологічних витрат (наприклад, унаслідок забруднення довкілля), уникають відповідальності. Упорядкування стимулів дає можливість тим, хто контролює ресурси, отримувати переваги, та забезпечує, щоб ті, хто викликає необхідність екологічних витрат, їх оплачували.

Принцип 5. Одним із пріоритетних завдань екосистемного підходу є збереження структури та функцій екосистеми з метою підтримання екосистемних послуг. Наголошується, що функціонування і стійкість екосистеми залежать від стану динамічних взаємозв'язків усередині окремих біологічних видів, між видами та між видами і їх неживим оточенням. Крім того, мають значення фізичні та хімічні взаємодії у середовищі, яке оточує екосистему. Збереження (а в разі необхідності – і відновлення) цих взаємозв'язків і процесів має набагато більше значення для довготривалого збереження біорізноманіття, ніж охорона видів.

Принцип 6. Управління екосистемами має здійснюватися в межах природного функціонування. Цим принципом передбачається, що при оцінці можливостей досягнення основних цілей управління особливу увагу необхідно

приділяти тим факторам довкілля, які обмежують продуктивність, структуру, функціонування і різноманітність екосистем. На функціонування екосистеми можуть різною мірою впливати тимчасові, непередбачені або штучно створені фактори, що має адекватно враховуватися при управлінні.

Принцип 7. Екосистемний підхід слід здійснювати у відповідних просторових і часових масштабах. Цей принцип указує, що екосистемний підхід має застосовуватися в тих часових і просторових масштабах, які відповідають меті. Межі управління екосистемою мають визначатися на практиці користувачами, органами управління, вченими, корінними і місцевими народами. За необхідності потрібно сприяти взаємозв'язку між районами. Екосистемний підхід враховує ієрархічну природу біорізноманіття, яка позначається взаємодією та інтеграцією на генному, видовому та екосистемному рівнях.

Принцип 8. Враховуючи властиву екосистемним процесам мінливість часових параметрів і можливість настання відстрочених наслідків, цілі управління мають бути довготривалими. Процеси в екосистемі характеризуються мінливістю часових параметрів і можливістю відстрочених наслідків, що вступає в явне протиріччя із властивою людині тенденцією віддавати перевагу сьогочасній вигоді перед очікуваною.

Принцип 9. При управлінні екосистемами слід враховувати неминучість змін. Очевидно, що екосистеми постійно змінюються, у тому числі склад видів і розмаїття популяцій. Тому органи управління повинні пристосовуватися до цих змін. Крім властивій екосистемам динаміці змін, вони піддаються впливу багатьох нестановлених і непередбачених факторів як антропогенної чи біологічної природи, так і факторів довкілля. Екосистемний підхід потребує гнучкого управління, яке передбачає прогнозування змін і пристосування до них.

Принцип 10. Екосистемний підхід повинен забезпечувати належну рівновагу між збереженням і використанням біологічного різноманіття та їх інтеграцію. Відповідно до цього принципу біорізноманіття є необхідним не тільки тому, що воно являє безпосередню цінність, а й тому, що відіграє ключову роль у здійсненні функцій екосистем та інших процесів, від яких залежить і людина. Раніше існувала тенденція поділу всіх керованих компонентів біорізноманіття на охоронювані й такі, що не підлягають охороні. Зараз назріла необхідність розглядати ситуацію гнучкіше, коли збереження та використання розуміються в єдиному контексті, і комплекс заходів застосовується незалежно на всьому протязі від суворо охоронюваних екосистем до екосистем, створених людиною.

Принцип 11. Екосистемний підхід має враховувати будь-яку інформацію, зокрема наукові дані, знання, нововведення, практику корінних і місцевих громад. Принцип визначає, що для вироблення ефективних стратегій управління екосистемами будь-яка інформація є важливою. Бажаними є більш повні знання про функції екосистем та наслідки людської діяльності. При цьому інформація з будь-якого джерела має бути доведена до всіх зацікавлених сторін і учасників. Усі вихідні положення, покладені в основу керівних рішень, мають бути чіткими, перевірятися на основі наявних знань і думок зацікавлених сторін.

Принцип 12. До реалізації екосистемного підходу повинні бути залучені зацікавлені групи суспільства та наукові дисципліни. Згідно із цим принципом більшість проблем управління мають складний характер, із великою кількістю взаємозв'язків, побічних дій та наслідків, тому для їх вирішення слід застосовувати необхідні експертні знання та залучати за необхідності зацікавлені сторони на місцевому, національному, регіональному та міжнародному рівнях.

Щодо п'яти практичних вказівок із застосування перерахованих принципів екосистемного підходу, то вони, як зазначалося вище, передбачені в розділі «С» додатку до рішення V/6. Вони так само надаються з відповідними обґрунтуваннями, проте ми обмежимося лише їх переліком: 1) орієнтація на функціональні взаємозв'язки та процеси в екосистемах; 2) сприяння справедливому користуванню благами; 3) використання стратегії адаптивного управління; 4) здійснення управління за допомогою заходів, співрозмірних питанню, та шляхом максимальної децентралізації; 5) забезпечення міжвідомчої взаємодії.

Саме такими є опис екосистемного підходу, принципи і практичні вказівки щодо його застосування згідно з рішенням V/6. До того ж, у ньому зазначається, що КС рекомендує застосування принципів як таких, що відображають наявний рівень розуміння екосистемного підходу, закликає до його подальшої концептуальної розробки і практичної перевірки, а також застосовувати цей підхід, розробляти практичні форми його застосування для національної політики та законодавства, адаптуючи до місцевих, національних і регіональних умов.

Зауважимо, що перелічені принципи екосистемного підходу («Принципи Малаві») стали предметом ґрунтовного аналізу в зарубіжній науковій літературі. Так, Е. Малтбі (E. Maltby), порівнявши їх із «Сіборпськими принципами», підкреслив, що вони значною мірою ґрунтуються на останніх та відображають занепокоєння щодо короткочасності традиційних підходів у захисті біорізноманіття [19, с. 210, 213]. На думку П. М. Філліпса та Е. Жоао (P. M. Phillips and E. Joao), ці принципи забезпечують основу для керівників екосистем і зацікавлених сторін, а їх узагальнена природа є такою, що вони доречні у широкому діапазоні планування та прийняття рішень, де екосистеми можуть зазнавати впливу [20, с. 2]. Як стверджують К. Вейлен, К. Блексток і Дж. Ірвін (K. Waylen, K. Blackstock and J. Irvine), ці принципи є керівництвом для реалізації екосистемного підходу та відображають необхідність системного погляду на екосистемні функції і процеси, а також аргументи на користь децентралізації, партнерських відносин, участі зацікавлених сторін, розширення їх прав і можливостей у процесі прийняття рішень [21, с. 2]. Згідно з поглядом М. Хаммера (M. Hammer), у цих принципах наголошується на тому, що увага керівництва має бути зосереджена на функціональних зв'язках і процесах в екосистемах, де потрібно розширювати спільне використання благ, зокрема, між зацікавленими сторонами, тоді як залучення таких сторін, адаптивне управління і децентралізація є ключовими для успішного та сталого управління соціально-екологічними системами [22, с. 77]. На соціальну складову «Принципів Малаві» звернули увагу й С. Альтватер та К. Пассарелло (S. Altvater and C. Passarello), на пере-

конання яких ці принципи чітко враховують соціальні та соціально-політичні аспекти [23, с. 2].

Більш розгорнуто щодо принципів екосистемного підходу висловлюється А. Р. Е. Сінклер (A. R. E. Sinclair), стверджуючи, що «Принципи Малаві» уособлюють два основні принципи. По-перше, всі зацікавлені сторони мають бути залучені до процесу розробки планів управління. В основі цього закладена ідея про те, що більша частина біорізноманіття у світі зосереджується у тропічних регіонах, які належать і управляються країнами, що розвиваються. Ці країни мають враховувати розвиток і просування своїх народів, і якщо це не буде враховано, проблеми збереження будуть ігноровані. По-друге, «Принципи Малаві» визнають, що одиницею управління є не окремі види, а екосистема. Традиційно збереження зосереджено на окремих видах, зокрема тих, які знаходяться під загрозою зникнення. Однак усі види потребують середовища існування й інших ресурсів; часто втрата цих ресурсів є причиною проблем збереження, і саме ці ресурси слід зберігати в контексті всієї екосистеми. Не випадково ці принципи були викладені на конференції в Малаві, одній із тих країн, що розвиваються і стикаються з компромісом між розвитком і довкіллям [24, с. 2].

Також слід зазначити, що науковці, досліджуючи принципи екосистемного підходу, вказують не лише на їх позитивні риси, а й на їх колізії та прогалини. Е. Малтбі (E. Maltby) пише, що в них недостатньо розглянуті такі питання, як: стійкість екосистеми; екосистемний процес; межі екосистеми, множинна рівновага, змінні просторові масштаби і масштаби часу, постійне населення й екосистемні послуги. До того ж, зауважує вчений, є певні сумніви у доцільності збереження терміна «Принципи» з огляду на те, що вони можуть неоднаково застосовуватись в усіх контекстах і неадекватно відображати важливі регіональні чи національні характеристики. Їх краще розглядати як «елементи», які описують екосистемний підхід і сприяють розробленню більш специфічних для країни чи регіону принципів або керівних принципів, на яких базуватиметься практичне застосування [19, с. 213–214].

Так само і А. Р. Е. Сінклер (A. R. E. Sinclair) указує, що, визнаючи справедливність «Принципів Малаві», ми не повинні ігнорувати складнощі й обмеження, які потребують вирішення. Ми мусимо визнати, що існують проблеми з масштабом часу, адже принципи стосуються великих просторових масштабів і тривалих часових періодів, проте вони не визнають, що бідні народи не зберігають свої ресурси, оскільки вони нехтують майбутнім, найчастіше – найближчим майбутнім на кілька років або навіть на кілька місяців. Якщо селянин повинен вирубати дерево для палива щоб приготувати їжу на завтра, він не може розглянути проблему збереження лісу на наступний рік, не кажучи вже про 10 або 100 років. Далі, принципи не закладені в жодному механізмі примусового виконання. По суті, вони є формою суспільного договору, за невиконання якого не передбачено штрафу. Досвід показує, що без такого штрафу ці суспільні договори не працювали і навряд чи будуть працювати. Ми маємо визнати жорсткі та неприємні факти, що люди діють у власних короткотермінових егоїстичних

інтересах, тож якщо не буде спонукань до виконання договору, вони цього не робитимуть. Крім цього, принципи спрямовані на втілення концепції екосистеми. Однак ця концепція залишається невизначеною навіть для біологів, і багато її компонентів ще не встановлені, наприклад, її межі, функції тощо. Нарешті, сам термін біорізноманіття охоплює всі живі організми. Як такий, він не дуже корисний. Для практичних цілей ми повинні розглядати окремі компоненти біорізноманіття, які мають важливе значення для функціонування екосистем. Однак ми ще не знаємо, що це за компоненти. Чи звертаємо ми увагу, приміром, на великих ссавців, які можуть діяти як «парасолькові види», захищаючи тим самим усіх, хто потрапляє в їхні масштабні місця проживання, чи, навпаки, захищаємо мікроорганізми ґрунту, бо вони визначають усі процеси, які живлять трофічні рівні великих ссавців? Відповіді на ці питання ми поки не знаємо [24, с. 2–3].

Доцільно погодитись із позицією вчених про те, що принципи екосистемного підходу, закріплені в рішенні V/6 КС, подекуди мають загальний і суперечливий характер; вони, безумовно, будуть предметом подальших наукових дискусій щодо їх тлумачення, удосконалення, розширення й уточнення. Це процес пошуку оптимальних конструкцій для втілення такого надзвичайно складного явища, як екосистемний підхід. Однак важливість закріплення принципів екосистемного підходу полягає насамперед у тому, що саме з цього моменту зазначений підхід отримав своє змістовне наповнення.

Крім рішення V/6, в інших рішеннях 5-ї наради КС також йдеться про екосистемний підхід. Зокрема, у рішенні V/8, присвяченому захисту від чужорідних видів, які являють загрозу для екосистем, місць проживання або видів, указано, що всі заходи боротьби з чужорідними інвазивними видами потрібно будувати на екосистемному підході. Далі, рішення V/16, яким затверджується програма виконання п. «j» ст. 8 Конвенції про охорону біорізноманіття (щодо забезпечення поваги, збереження та підтримки знань, нововведень і практики корінних і місцевих громад), однією з першочергових задач указує розробку механізмів, керівних принципів, законодавства, інших ініціатив для активізації та розширення ефективної участі корінних і місцевих громад у прийнятті рішень, плануванні політики, розробленні та здійсненні діяльності зі збереження та сталого використання біоресурсів з урахуванням екосистемного підходу. А в рішенні V/23, у якому передбачаються варіанти збереження і використання біорізноманіття екосистем посушливих земель, Середземномор'я, аридних і напіваридних земель, лукопасовищних угідь і саван, наведено проект програми роботи з посушливими та субгумідними землями, де зазначається, що процес підготовки та здійснення цієї програми має бути спрямований на застосування екосистемного підходу.

Не менш важливе значення для розроблення екосистемного підходу мали 6-та і 7-ма наради КС. На 6-й нараді в м. Гаазі (Нідерланди, 07–19.04.2002 р.) було прийнято рішення VI/12 «Екосистемний підхід», у якому КС відзначила повільне здійснення екосистемного підходу в багатьох країнах через фінансові

труднощі та визнала необхідність його застосування в національних стратегіях та законодавстві, включення в тематичні наскрізні програми Конвенції на місцевому, національному та регіональному рівнях та в роботу інших форумів і відповідних міжнародних угод [25].

Окрім указанного рішення, на 6-й нараді КС обговорювалися інші аспекти екосистемного підходу. Приміром, у рішенні VI/7, присвяченому, серед іншого, питанням проведення оцінки екологічних наслідків та стратегічної екологічної оцінки, наголошується, що екосистемний підхід є механізмом оцінки запланованих дій та політики, який відповідає всім вимогам. У рішенні VI/9, де закріплюється «Глобальна стратегія збереження рослин», зазначено, що ця стратегія є засобом зміцнення екосистемного підходу до збереження та сталого використання біорізноманіття та концентрації уваги на життєво важливій ролі рослин у структурі й функціонуванні екосистем, а також гарантування наявності товарів і послуг, які забезпечуються такими системами. Тоді як у рішенні VI/23 черговий раз повторюється теза про те, що на екосистемному підході необхідно будувати заходи щодо боротьби з інвазивними чужорідними видами.

Тим часом, до 7-ї наради КС ДОНТТК провів 9-ту нараду (м. Монреаль (Канада), 10–14.11.2003 р.), де, з урахуванням положень, викладених у доповіді Наради експертів з екосистемного підходу (29.09.2003 р. [26]), яка, у свою чергу, ґрунтувалася на записці Виконавчого секретаря (05.08.2003 р. [27]), була прийнята рекомендація IX/6 «Екосистемний підхід: подальша розробка, керівні принципи здійснення та взаємозв'язок зі сталим лісокористуванням» [28]. Повний текст цієї рекомендації відобразився в рішенні VII/11 «Екосистемний підхід» [29], прийнятому на 7-й нараді КС, яка проходила в м. Куала-Лумпурі (Малайзія) з 09 по 20.02.2004 р. Згідно із цим рішенням КС закликала впроваджувати екосистемний підхід, беручи до уваги, що в процесі його застосування слід враховувати всі принципи, надаючи значення кожному з них відповідно до місцевих умов і враховуючи, що впровадження підходу має розглядатися як добровільний інструмент і має бути адаптовано до місцевих умов та здійснено у відповідності до національного законодавства.

Рішення VII/11 КС містить два додатки: «Подальше розроблення та уточнення екосистемного підходу на основі оцінки досвіду, накопиченого Сторонами у процесі його здійснення» (Додаток I) та «Вивчення взаємозв'язку між сталим лісокористуванням та екосистемним підходом та огляд і розробка стратегії включення екосистемного підходу до програм роботи Конвенції» (Додаток II).

У свою чергу, Додаток I складається з двох розділів: «А. Подальші вказівки зі здійснення принципів екосистемного підходу» і «В. Додаткові примітки по наскрізним питанням, пов'язаним з оперативними вказівками». У розділі «А» Додатку I повторюються загальні положення екосистемного підходу, наведені в розділі «А» додатку до рішення V/6, і наголошується, що він забезпечує комплексну структуру для здійснення цілей Конвенції та включає три важливі міркування, а саме: а) відповідно до екосистемного підходу регулювання живих компонентів розглядається з позиції соціально-економічних міркувань

на екосистемному рівні організації, а не просто як управління видами і місцями проживання; б) для забезпечення стійкості управління земельними, водними і живими ресурсами на засадах справедливості цей підхід слід впроваджувати у природних межах, де він також має функціонувати, і застосовувати у природних функціонуючих екосистемах; с) управління екосистемами – це соціальний процес. Є багато зацікавлених колективів, яких потрібно залучати до роботи шляхом створення ефективних структур і процесів прийняття рішень та управління.

У цьому ж розділі також зазначається, що екосистемний підхід є загальною методологічною структурою для обґрунтування рішень у процесі розробки політики та планування, за допомогою якої суб'єкти можуть розробляти конкретніші підходи залежно від своїх особливих умов. Цей підхід є інструментом, який сприяє вирішенню різних питань, що розглядаються в рамках Конвенції, включаючи, між іншим, роботу у сфері охоронюваних районів та екологічних мереж. Не існує єдиного правильного шляху його застосування до управління земельними, водними і живими ресурсами. Гнучкий характер основних принципів надає можливість застосовувати їх для вирішення питань управління в різних соціальних умовах.

Існує ціла низка варіантів здійснення екосистемного підходу. Один із них передбачає включення його принципів у розробку та реалізацію національних і регіональних стратегій та планів дій щодо збереження біорізноманіття. В інших – пропонується його включення в політичні документи, процеси планування та секторальні плани (у лісівництво, рибальство, сільське господарство тощо). Для впровадження екосистемного підходу країни повинні включати його принципи в роботу відповідних організаційних, правових і бюджетних інстанцій.

У розділі «В» Додатку I до рішення VII/11 наводиться перелік наскрізних питань, які необхідно враховувати при застосуванні вказівок зі здійснення екосистемного підходу, і які пов'язані із: 1) введенням екосистемного підходу (при його початковому введенні потрібно визначити ту проблему, яку належить вирішити, визначити її масштаб і майбутнє завдання); 2) створенням потенціалу і зміцненням колективної волі (важливими атрибутами успішного застосування підходу є належна фінансова та інфраструктурна підтримка, належні експертні знання, обмін знаннями і досвідом, тоді як колективна воля може виражатись у вигляді участі громадськості, суб'єктів діяльності, політичної та організаційної волі, зобов'язань донорів та спонсорів); 3) інформацією, науковими розробками та дослідженнями; 4) моніторингом і оглядом та 5) сумлінним управлінням. Крім цієї інформації, у розділі є таблиця, де містяться докладні анотації до обґрунтувань 12 принципів екосистемного підходу, закріплених у розділі «В» додатку до рішення V/6, та керівні вказівки із впровадження кожного принципу.

Додаток II до рішення VII/11 також складається з двох розділів: «А. Стале лісокористування», де вказується концептуальна основа екосистемного підходу в порівнянні зі сталим лісокористуванням та пропозиції стосовно їх інтеграції, та «В. Включення екосистемного підходу до секторів і біомів, які відповідають тематичним програмам роботи Конвенції». У розділі «А» міститься інформація

щодо співвідношення екосистемного підходу та сталого лісокористування, яка зводиться до того, що концепція сталого лісокористування може розглядатися як засіб застосування екосистемного підходу до лісів. Ці обидві концепції не є ідентичними, але вони схожі між собою, а тому їх слід застосовувати як єдине ціле. У розділі «В» розглядаються питання включення екосистемного підходу до таких секторів, як біорізноманіття морське та прибережне, внутрішніх вод, сільського господарства, посушливих і субгумідних земель.

Щодо 8-ї наради КС, то вона проходила в м. Куритиба (Бразилія) з 20 по 31.03.2006 р. На ній також було прийнято декілька рішень щодо подальшого впровадження екосистемного підходу [30]. Так, у додатку I до рішення VIII/1 («Біологічне різноманіття островів») указано про те, що острови являють собою мікрокосм, який відкриває великі можливості для застосування, тестування та вдосконалення широкого комплексу підходів, що забезпечують збереження біорізноманіття, включаючи екосистемний підхід, тому в процесі реалізації програми роботи з біорізноманіття островів слід враховувати цей підхід як засіб логічного планування й управління для арсеналу всеосяжної острівної політики.

У рішенні VIII/19, яке присвячене біорізноманіттю лісів, КС закликала Сторони продовжувати включення екосистемного підходу в політику і практику управління лісами, а в рішенні VIII/20 вона визнала важливість його застосування у сфері збереження біорізноманіття внутрішніх водних екосистем. Так само на цьому підході має базуватися наскрізна ініціатива з використання біорізноманіття для забезпечення продовольства та поживних речовин, а також міжнародна ініціатива зі збереження та сталого використання біорізноманіття ґрунту (додатки до рішення VIII/23 «Біорізноманіття сільського господарства»).

До 9-ї наради КС ДОНТТК провів свою 12 нараду (01–06.07.2007 р.), де була прийнята рекомендація XII/1 «Застосування екосистемного підходу» [31]. Вона була покладена в основу рішення IX/7 «Екосистемний похід», прийнятого на 9-й нараді КС (м. Бонн (Німеччина), 19–30.05.2008 р.) [32], де КС, зокрема, відзначила, що: а) екосистемний підхід є корисною нормативною основою для об'єднання соціальних, економічних, культурних та екологічних цінностей, б) застосування «універсальних» рішень до нього є неможливим і небажаним, бо застосування екосистемного підходу слід розглядати як процес, у рамках якого пріоритетною необхідністю зараз є навчання через діяльність, с) існує багато прикладів успішного застосування підходу в регіональному, національному та місцевому масштабах, які потрібно заохочувати і поширювати; більшість з них можна вважати позитивними результатами для збереження біорізноманіття та підвищення добробуту людей, d) існує досвід застосування цього підходу на місцевому рівні, проте цей підхід слід застосовувати набагато ширше та на всіх рівнях за активної участі відповідних секторів і суб'єктів діяльності, e) більш широке впровадження цього підходу може сприяти досягненню Цілей розвитку на тисячоліття, f) забезпечення повномасштабного застосування підходу в усіх його екологічних, соціальних, економічних, культурних і політичних аспектах, й особливо в широкому масштабі залишається неймовірно важким завданням,

а тому є необхідність у поширенні інформації про цей підхід та її підкріпленні наочними прикладами з метою прискорення його ширшого застосування.

Крім того, у зазначеному рішенні КС закликала Сторони зміцнювати та популяризувати ефективне та широке використання екосистемного підходу як корисного інструменту для розробки й реалізації національних стратегій і планів дій зі збереження біорізноманіття та в інших політичних механізмах.

На 10-й нараді КС, що проходила у м. Нагоя (Японія) 18–29.10.2010 р., також обговорювалися питання впровадження екосистемного підходу, зокрема, КС відзначила необхідність його включення в процеси планування і в політичні процеси з метою скорочення втрати біорізноманіття (рішення X/4), заохочення субнаціональних урядів і місцевих органів влади до його застосування (додаток до рішення X/22), здійснення його популяризації та розширення застосування (рішення X/29–X/34) та ін. [33]. Та головне, що на цій нараді був прийнятий Стратегічний план у сфері збереження та сталого використання біорізноманіття на 2011–2020 рр., який являє собою структуру, розраховану на 10 років, відповідно до якої всі країни та суб'єкти діяльності будуть вживати необхідних заходів зі збереження біорізноманіття та забезпечуваних ним вигод для людей. У рамках плану були прийняті амбітні, але досяжні цільові завдання, відомі як цільові завдання зі збереження і сталого використання біорізноманіття, прийняті в Аїті (рішення X/2).

Концепція цього Стратегічного плану – це світ, «який живе в гармонії з природою», у якому «до 2050 року біорізноманіття оцінено гідно, зберігається, відновлюється та розумно використовується, підтримуючи екосистемні послуги та здоровий стан планети та приносячи вигоди, необхідні для всіх людей». Серед 5-ти цілей Стратегічного плану та відповідних ним 20-ти цільових завдань указані й ті, які безпосередньо стосуються екосистемного підходу. Так, серед цільових завдань стратегічної мети «В» (Скорочення прямих навантажень на біорізноманіття та стимулювання сталого використання) є цільове завдання 6, згідно з яким регулювання та промисел усіх запасів риби та безхребетних і водяних рослин має здійснюватися стало, на законних підставах та із застосуванням підходів з позицій екосистем. Одним із цільових завдань стратегічної мети «С» (Поліпшення стану біорізноманіття шляхом охорони екосистем, видів і генетичної різноманітності) (завдання 11) є збереження районів суші і внутрішніх вод та прибережних і морських районів, зокрема тих, що мають важливе значення для збереження біорізноманіття та забезпечення екосистемних послуг, за рахунок ефективного і справедливого управління. А відповідно до стратегічної мети «D» (Збільшення обсягу вигод для людей, які забезпечуються біорізноманіттям і екосистемними послугами) мають бути відновлені й охоронятися ті екосистеми, які надають найважливіші послуги, включаючи послуги, пов'язані з водою (цільове завдання 14) та підвищена опірність екосистем, а також збережена і відновлена природа, включаючи відновлення деградованих екосистем, що сприяє пом'якшенню наслідків зміни клімату та адаптації до них і боротьбі з опустелюванням (цільове завдання 15).

Щодо подальшого розвитку екосистемного підходу в рішеннях нарад КС, слід наголосити, що крім різних програмних питань Конвенції, він продовжився в аспекті розроблення питань збереження та відновлення екосистем. Так, на 11-й нараді КС, яка проходила в м. Хайдарабаді (Індія) з 08 по 19.10.2012 р., було прийнято рішення XI/16 «Відновлення екосистем», де зазначається, що таке відновлення екосистем не замінює їх збереження та не є приводом, що дозволяє здійснювати їх навмисне руйнування або допускати їх нестійке використання [34], а на 12-й нараді КС (м. Пхьончхані (Південна Корея), 06–17.10.2014 р.) у рішенні XII/19 «Збереження і відновлення екосистем» Сторонам, іншим урядам та організаціям було запропоновано здійснити заходи із відновлення екосистем, у тому числі ті, що стосуються екосистемного підходу (наприклад, враховуючи екосистемний підхід, розробити відповідні підходи територіального планування на рівні наземних і морських ландшафтів для сприяння скороченню втрати місць проживання та стимулювання відновлення екосистем) [35].

Однак найбільш інформативним щодо відновлення екосистем є рішення XIII/5, прийняте на 13-й нараді КС, що відбувалася в м. Канкуні (Мексика) з 04 по 17.12.2016 р. [36]. У додатку до цього рішення закріплено короткостроковий план дій щодо відновлення екосистем, загальною метою якого є стимулювання відновлення деградованих природних і напівприродних екосистем, у тому числі в міському середовищі, у вигляді внеску в запобігання втрати біорізноманіття, відновлення зв'язності, підвищення стійкості екосистем, розширення надання екосистемних послуг, пом'якшення наслідків зміни клімату й адаптацію до них, боротьбу з опустелюванням і деградацією земель та в поліпшення добробуту людей при одночасному скороченні екологічних ризиків і дефіциту. У плані дій наводяться 4 основні групи заходів з відновлення екосистем, які можуть бути прийняті в короткостроковій перспективі: а) оцінка можливостей відновлення екосистем; б) поліпшення організаційної стимулюючої середовища для такого відновлення; с) планування та здійснення заходів з відновлення; d) моніторинг, оцінка, відповідна інформація і поширення результатів, та наголошується, що 12 принципів екосистемного підходу в рамках Конвенції про біорізноманіття є надзвичайно актуальними для напрямку діяльності з відновлення екосистем.

Стосовно останньої, 14-ї наради КС, вона проходила з 17 по 29.11.2018 р. в м. Шарм-еш-Шейх (Єгипет) [37]. На ній не було прийнято окремого рішення, присвяченого питанням збереження та відновлення екосистем та впровадження екосистемного підходу, проте важливість і необхідність реалізації таких питань підтверджена та виражена майже в усіх рішеннях, прийнятих на цій нараді.

Висновки. Таким чином, на підставі дослідження положень Конвенції про охорону біологічного різноманіття та огляду рішень нарад її КС можна зробити висновок, що в рамках цієї Конвенції були розроблені загальні засади екосистемного підходу та визначена його провідна роль у питанні збереження біорізноманіття. Звичайно, екосистемний підхід у цілому та його принципи зокрема потребують ґрунтовного обговорення на майбутніх нарадах КС і втілення у відповідних її рішеннях, що, маємо надію, і буде зроблено вже

найближчим часом на 15-й нараді. Однак цілком очевидно, що ефективність цього підходу залежатиме передусім від його впровадження в державну екологічну політику і законодавство всіх країн-учасниць Конвенції та його практичної реалізації. Тож для України як учасниці Конвенції про охорону біорізноманіття впровадження й реалізація екосистемного підходу має стати одним із пріоритетних і стратегічних напрямів у сфері правового регулювання екологічних відносин.

Список літератури

1. Даниленко Л. І. Збереження біологічного різноманіття – глобальна проблема людства (дидактичний матеріал до курсу за вибором) : навч. посіб. Черкаси. 2011. 76 с. URL: <http://library.ippro.com.ua/attachments/article/119/біологіched.pdf>.
2. Данилов-Данильян В. И., Лосев К. С., Рейф И. Е. Перед главным вызовом цивилизации: Взгляд из России : монография. Москва : ИНФРА-М, 2005. 224 с. URL: http://lit.lib.ru/r/refj_i_e/peredglawnymwyzowomciwilizacii.shtml.
3. Конвенція про охорону біологічного різноманіття від 05.06.1992 р. Дата оновлення: 29.10.2010. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_030#Text (дата звернення: 01.08.2021).
4. Secretariat of the Convention on Biological Diversity. *The Ecosystem Approach (CBD Guidelines)*. Montreal: Secretariat of the Convention on Biological Diversity. 2004. 50 p. URL: <https://www.cbd.int/doc/publications/ea-text-en.pdf> (дата звернення: 01.08.2021).
5. Конференция Сторон Конвенции о биологическом разнообразии. Пятнадцатое совещание, Куньмин, Китай, 11–15 октября 2021 года и 25 апреля – 8 мая 2022 года. Предварительная повестка дня (CBD/COP/15/1/Rev.1, 18.08.2021). URL: <https://www.cbd.int/doc/c/49cf/f068/e9f0b73891f5ffd696e6c760/cop-15-01-rev1-ru.pdf> (дата звернення: 01.08.2021).
6. Доклад первого совещания Конференции Сторон Конвенции о биологическом разнообразии (Нассау, 28.11–09.12.1994; UNEP/CBD/COP/1/17, 28.02.1995). URL: <https://www.cbd.int/doc/meetings/cop/cop-01/official/cop-01-17-ru.pdf> (дата звернення: 01.08.2021).
7. Доклад о работе первого совещания Вспомогательного органа по научным, техническим и технологическим консультациям (Париж, 04–08.09.1995; UNEP/CBD/COP/2/5, 21.09.1995). URL: <https://www.cbd.int/doc/meetings/cop/cop-02/official/cop-02-05-ru.pdf> (дата звернення: 01.08.2021).
8. Доклад второго совещания Конференции Сторон Конвенции о биологическом разнообразии (Джакарта, 06–17.11.1995; UNEP/CBD/COP/2/19, 30.11.1995). URL: <https://www.cbd.int/doc/meetings/cop/cop-02/official/cop-02-19-ru.pdf> (дата звернення: 01.08.2021).
9. Henne G., Fakir S. The Regime Building of the Convention on Biological Diversity on the Road to Nairobi. *Max Planck Yearbook of United Nations Law*. 1999. Vol. 3, pp. 315–361. URL: https://www.mpil.de/files/pdf2/mpunyb_henne_fakir_3.pdf.
10. Доклад третьего совещания Конференции Сторон Конвенции о биологическом разнообразии (Буэнос-Айрес, 04–15.11.1996; UNEP/CBD/COP/3/38, 11.02.1997). URL: <https://www.cbd.int/doc/meetings/cop/cop-03/official/cop-03-38-ru.pdf> (дата звернення: 01.08.2021).
11. Доклад четвертого совещания Конференции Сторон Конвенции о биологическом разнообразии (Братислава, 04–15.05.1998; UNEP/CBD/COP/4/27, 15.06.1998). URL: <https://www.cbd.int/doc/meetings/cop/cop-04/official/cop-04-27-ru.pdf> (дата звернення: 01.08.2021).
12. Экосистемный подход: дальнейшая концептуальная разработка. Записка Исполнительного секретаря (UNEP/CBD/SBSTTA/5/11, 23.10.1999). URL: <https://www.cbd.int/doc/meetings/sbstta/sbstta-05/official/sbstta-05-11-ru.pdf> (дата звернення: 01.08.2021).
13. The Ecosystem Approach: Healthy Ecosystems and Sustainable Economies. Vol. I: Overview. Report of the Interagency Ecosystem Management Task Force (June 1995). URL: <https://play.google.com/store/books/details?id=isLoWUOs6VQC&rdid=book-isLoWUOs6VQC&rdot=1> (дата звернення: 01.08.2021).

14. Maltby E., Holdgate M., Acreman M., Weir A. Ecosystem management: Questions for science and society. Synthesis of the first Sibthorp Seminar «Advances in ecological science as a basis for conservation and ecosystem management in the third millennium», held at the Royal Holloway Institute for Environmental Research (RHIER), Royal Holloway University of London, 21–22 June 1996. URL: <http://www.sibthorp.org.uk/wp-content/uploads/2016/03/Ecosystem%20Management%20scan%20ameneded.pdf> (дата звернення: 01.08.2021).

15. Proceedings of the First World Conservation Congress (Montreal, Canada 13–23 October 1996). IUCN – The World Conservation Union, 1997. URL: <https://portals.iucn.org/library/efiles/documents/WCC-1st-003.pdf> (дата звернення: 01.08.2021).

16. Report of the Workshop on the Ecosystem Approach (Lilongwe, Malawi, 26–28.01.1998; UNEP/CBD/COP/4/Inf.9, 20.03.1998). URL: <https://www.cbd.int/doc/meetings/cop/cop-04/information/cop-04-inf-09-en.pdf> (дата звернення: 01.08.2021).

17. Доклад пятого совещания Вспомогательного органа по научным, техническим и технологическим консультациям (Найроби, 15–26.05.2000; UNEP/CBD/COP/5/3, 25.02.2000). URL: <https://www.cbd.int/doc/meetings/cop/cop-05/official/cop-05-03-ru.pdf> (дата звернення: 01.08.2021).

18. Доклад о работе пятого совещания Конференции Сторон Конвенции о биологическом разнообразии (Найроби, 15–26.05.2000; UNEP/CBD/COP/5/23, 22.06.2000). URL: <https://www.cbd.int/doc/meetings/cop/cop-05/official/cop-05-23-ru.pdf> (дата звернення: 01.08.2021).

19. Maltby E. Ecosystem approach: from principle to practice. Ecosystem Service and Sustainable Watershed Management in North China. International Conference, Beijing, P. R. China, August 23–25, 2000, pp. 205–224. URL: https://www.academia.edu/25189766/Ecosystem_approach_From_principle_to_practice.

20. Phillips P. M., Jorob E. Land use planning and the ecosystem approach: An evaluation of case study planning frameworks against the Malawi Principles. *Land Use Policy*. 2017. Vol. 68. Pp. 460–480. URL: https://strathprints.strath.ac.uk/61857/1/Phillips_Joao_LUP_2017_Land_use_planning_and_the_ecosystem_approach_an_evaluation.pdf.

21. Waylen K., Blackstock K., Justin Irvine J. Starting points for evaluating implementation of the “Ecosystem Approach”. Project report by the James Hutton Institute: Aberdeen, 7 p. 2014. URL: https://www.hutton.ac.uk/sites/default/files/files/snc/Suggestions_for_evaluating_EcA.pdf.

22. Hammer M. The Ecosystem Management Approach: Implications for Marine Governance. In M. Gilek and K. Kern (Eds.), *Governing Europe’s Marine Environment: Europeanization of Regional Seas or Regionalization of EU Policies?* (pp. 75–92). Surrey, England: Ashgate. 2015. URL: <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:786870/FULLTEXT01.pdf>.

23. Altvater S., Passarello C. (2018). Policy Brief: Implementing the Ecosystem-Based Approach in Maritime Spatial Planning. Version: 25.10.2018, 12 p. URL: https://www.msp-platform.eu/sites/default/files/20181025_ebainmsp_policybrief_mspplatform.pdf.

24. Jaren V., Sinclair A. R. E., Andersen R., Danell K., Schwartz C., Peterson R. O., Bowyer R. T., Ericsson G. Moose in northern integrated ecosystem management – how should the Malawi principles be adapted? *Alces*, Vol. 39, 1–10. 2003. URL: https://www.researchgate.net/publication/236993995_Moose_in_northern_integrated_ecosystem_management_-_how_should_the_Malawi_principles_be_adapted.

25. Доклад о работе шестого совещания Конференции Сторон Конвенции о биологическом разнообразии (Таага, 07–19.04.2002; UNEP/CBD/COP/6/20*, 23.09.2002). URL: <https://www.cbd.int/doc/meetings/cop/cop-06/official/cop-06-20-ru.pdf> (дата звернення: 01.08.2021).

26. Ecosystem Approach: further elaboration, guidelines for implementation and relationship with sustainable forest management. Report of the Expert Meeting on the Ecosystem Approach (UNEP/CBD/SBSTTA/9/INF/4, 29.09.2003). URL: <https://www.cbd.int/doc/meetings/sbstta/sbstta-09/information/sbstta-09-inf-04-en.pdf> (дата звернення: 01.08.2021).

27. Экосистемный подход: дальнейшее уточнение, руководящие принципы применения и взаимоотношение с устойчивым лесопользованием. Записка Исполнительного секретаря

(UNEP/CBD/SBSTTA/9/8, 5.08.2003). URL: <https://www.cbd.int/doc/meetings/sbstta/sbstta-09/official/sbstta-09-08-ru.pdf> (дата звернення: 01.08.2021).

28. Доклад о работе девятого совещания Вспомогательного органа по научным, техническим и технологическим консультациям (Куала-Лумпур, 09–20 и 27.02.2004; UNEP/CBD/COP/7/4, 23.11.2003). URL: <https://www.cbd.int/doc/meetings/cop/cop-07/official/cop-07-04-ru.pdf> (дата звернення: 01.08.2021).

29. Доклад о работе седьмого совещания Конференции Сторон Конвенции о биологическом разнообразии (Куала-Лумпур, 09–20 и 27.02.2004; UNEP/CBD/COP/7/21, 13.04.2004). URL: <https://www.cbd.int/doc/meetings/cop/cop-07/official/cop-07-21-part2-ru.pdf> (дата звернення: 01.08.2021).

30. Доклад о работе восьмого совещания Конференции Сторон Конвенции о биологическом разнообразии (Куригиба, 20–31.03.2006; UNEP/CBD/COP/8/31, 15.06.2006). URL: <https://www.cbd.int/doc/meetings/cop/cop-08/official/cop-08-31-ru.pdf> (дата звернення: 01.08.2021).

31. Доклад о работе двенадцатого совещания Вспомогательного органа по научным, техническим и технологическим консультациям (Бонн, 19–30.05.2008; UNEP/CBD/COP/9/2, 16.07.2007). URL: <https://www.cbd.int/doc/meetings/sbstta/sbstta-12/official/sbstta-12-cop-09-02-ru.pdf> (дата звернення: 01.08.2021).

32. Доклад Конференции Сторон Конвенции о биологическом разнообразии о работе ее девятого совещания (Бонн, 19–30.05.2008; UNEP/CBD/COP/9/29*, 09.10.2008). URL: <https://www.cbd.int/doc/meetings/cop/cop-09/official/cop-09-29-ru.pdf> (дата звернення: 01.08.2021).

33. Доклад о работе десятого совещания Конференции Сторон Конвенции о биологическом разнообразии (Нагоя, 18–29.10.2010; UNEP/CBD/COP/10/27, 19.12.2010). URL: <https://www.cbd.int/doc/meetings/cop/cop-10/official/cop-10-27-ru.pdf> (дата звернення: 01.08.2021).

34. Доклад о работе одиннадцатого совещания Конференции Сторон Конвенции о биологическом разнообразии (Хайдарабад, Индия, 08–19.10.2012; UNEP/CBD/COP/11/35, 05.12.2012*). URL: <https://www.cbd.int/doc/meetings/cop/cop-11/official/cop-11-35-ru.pdf> (дата звернення: 01.08.2021).

35. Доклад о работе двенадцатого совещания Конференции Сторон Конвенции о биологическом разнообразии (Пхёнчхан, Республика Корея, 06–17.10.2014; UNEP/CBD/COP/12/29, 17.10.2014). URL: <https://www.cbd.int/doc/meetings/cop/cop-12/official/cop-12-29-ru.pdf> (дата звернення: 01.08.2021).

36. Доклад Конференции Сторон Конвенции о биологическом разнообразии о работе ее тринадцатого совещания (Канкун, Мексика, 04–17.12.2016; UNEP/CBD/COP/13/25, 17.12.2016). URL: <https://www.cbd.int/doc/c/9205/4bdf/ee26d0e81130726b4e6f01ec/cop-13-25-ru.pdf> (дата звернення: 01.08.2021).

37. Доклад Конференции Сторон Конвенции о биологическом разнообразии о работе ее четырнадцатого совещания (Шарм-эш-Шейх, Египет, 17–29.11.2018; CBD/COP/14/14, 20.03.2019). URL: <https://www.cbd.int/doc/c/8271/8ea7/d326bce6998e15a0034ffb83/cop-14-14-ru.pdf> (дата звернення: 01.08.2021).

References

1. Danylenko, L.I. (2011). Zberezhennia biolohichnoho riznomanittia – hlobalna problema liudstva (dydaktychnyi material do kursu za vyborom). Cherkasy. URL: <http://library.ippro.com.ua/attachments/article/119/біологічне.pdf> [in Ukrainian].

2. Danilov-Danil'jan, V.I., Losev, K.S., Rejff, I.E. (2005). Pered glavnym vyzovom civilizacii: Vzgliad iz Rossii. Moscow: INFRA-M. URL: http://lit.lib.ru/r/rejff_i_e/peredglavnymwyzowomciwilizacii.shtml [in Russian].

3. Konventsiiia pro okhoronu biolohichnoho riznomanittia vid 05.06.1992 r. Data onovlennia: 29.10.2010. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_030#Text.

4. Secretariat of the Convention on Biological Diversity. (2004). *The Ecosystem Approach (CBD Guidelines)*. Montreal: Secretariat of the Convention on Biological Diversity. URL: <https://www.cbd.int/doc/publications/ea-text-en.pdf>.

5. Konferencija Storon Konvencii o biologicheskom raznoobrazii. Pjnatadcatoe soveshanie, Kun'min, Kitaj, 11–15 oktjabrja 2021 goda i 25 aprelja – 8 maja 2022 goda. Predvaritel'naja povestka dnja (CBD/COP/15/1/Rev.1, 18.08.2021). URL: <https://www.cbd.int/doc/c/49cf/f068/e9f0b73891f5ffd696e6c760/cop-15-01-rev1-ru.pdf> [in Russian].

6. Doklad pervogo soveshhanija Konferencii Storon Konvencii o biologicheskom raznoobrazii (Nassau, 28.11–09.12.1994; UNEP/CBD/COP/1/17, 28.02.1995). URL: <https://www.cbd.int/doc/meetings/cop/cop-01/official/cop-01-17-ru.pdf> [in Russian].

7. Doklad o rabote pervogo soveshhanija Vspomogatel'nogo organa po nauchnym, tehničeskim i tehnologičeskim konsul'tacijam (Parizh, 04–08.09.1995; UNEP/CBD/COP/2/5, 21.09.1995). URL: <https://www.cbd.int/doc/meetings/cop/cop-02/official/cop-02-05-ru.pdf> [in Russian].

8. Doklad vtorigo soveshhanija Konferencii Storon Konvencii o biologicheskom raznoobrazii (Dzhakarta, 06–17.11.1995; UNEP/CBD/COP/2/19, 30.11.1995). URL: <https://www.cbd.int/doc/meetings/cop/cop-02/official/cop-02-19-ru.pdf> [in Russian].

9. Henne, G., Fakir, S. (1999). The Regime Building of the Convention on Biological Diversity on the Road to Nairobi. *Max Planck Yearbook of United Nations Law*, Vol. 3, 315–361. URL: https://www.mpil.de/files/pdf2/mpunyb_henne_fakir_3.pdf.

10. Doklad tret'ego soveshhanija Konferencii Storon Konvencii o biologicheskom raznoobrazii (Bujenos-Ajres, 04–15.11.1996; UNEP/CBD/COP/3/38, 11.02.1997). URL: <https://www.cbd.int/doc/meetings/cop/cop-03/official/cop-03-38-ru.pdf> [in Russian].

11. Doklad chetvertogo soveshhanija Konferencii Storon Konvencii o biologicheskom raznoobrazii (Bratislava, 04–15.05.1998; UNEP/CBD/COP/4/27, 15.06.1998). URL: <https://www.cbd.int/doc/meetings/cop/cop-04/official/cop-04-27-ru.pdf> [in Russian].

12. Jekosistemnyj pohod: dal'nejshaja konceptual'naja razrabotka. Zapiska Ispolnitel'nogo sekretarja (UNEP/CBD/SBSTTA/5/11, 23.10.1999). URL: <https://www.cbd.int/doc/meetings/sbstta/sbstta-05/official/sbstta-05-11-ru.pdf> [in Russian].

13. The Ecosystem Approach: Healthy Ecosystems and Sustainable Economies. Vol. I: Overview. Report of the Interagency Ecosystem Management Task Force (June 1995). URL: <https://play.google.com/store/books/details?id=isLoWUOs6VQC&rdid=book-isLoWUOs6VQC&rdot=1>.

14. Maltby, E., Holdgate, M., Acreman, M., Weir, A. (1996). Ecosystem management: Questions for science and society. Synthesis of the first Sibthorp Seminar «Advances in ecological science as a basis for conservation and ecosystem management in the third millennium», held at the Royal Holloway Institute for Environmental Research (RHIER), Royal Holloway University of London, 21–22 June 1996. URL: <http://www.sibthorp.org.uk/wp-content/uploads/2016/03/Ecosystem%20Management%20scan%20ameneded.pdf>.

15. Proceedings of the First World Conservation Congress (Montreal, Canada 13–23 October 1996). IUCN – The World Conservation Union, 1997. URL: <https://portals.iucn.org/library/efiles/documents/WCC-1st-003.pdf>.

16. Report of the Workshop on the Ecosystem Approach (Lilongwe, Malawi, 26–28.01.1998; UNEP/CBD/COP/4/Inf.9, 20.03.1998). URL: <https://www.cbd.int/doc/meetings/cop/cop-04/information/cop-04-inf-09-en.pdf>.

17. Doklad pjatogo soveshhanija Vspomogatel'nogo organa po nauchnym, tehničeskim i tehnologičeskim konsul'tacijam (Najrobi, 15–26.05.2000; UNEP/CBD/COP/5/3, 25.02.2000). URL: <https://www.cbd.int/doc/meetings/cop/cop-05/official/cop-05-03-ru.pdf> [in Russian].

18. Doklad o rabote pjatogo soveshhanija Konferencii Storon Konvencii o biologicheskom raznoobrazii (Najrobi, 15–26.05.2000; UNEP/CBD/COP/5/23, 22.06.2000). URL: <https://www.cbd.int/doc/meetings/cop/cop-05/official/cop-05-23-ru.pdf> [in Russian].

19. Maltby, E. (2000). Ecosystem approach: from principle to practice. Ecosystem Service and Sustainable Watershed Management in North China. International Conference, Beijing, P. R. China, August 23–25, 205–224. URL: https://www.academia.edu/25189766/Ecosystem_approach_From_principle_to_practice.

20. Phillips, P.M., Jorob, E. (2017). Land use planning and the ecosystem approach: An evaluation of case study planning frameworks against the Malawi Principles. *Land Use Policy*, 68, 460–480. URL:

https://strathprints.strath.ac.uk/61857/1/Phillips_Joao_LUP_2017_Land_use_planning_and_the_ecosystem_approach_an_evaluation.pdf.

21. Waylen, K., Blackstock, K., Justin Irvine, J. (2014). Starting points for evaluating implementation of the “Ecosystem Approach”. Project report by the James Hutton Institute: Aberdeen, 7. URL: https://www.hutton.ac.uk/sites/default/files/files/snc/Suggestions_for_evaluating_EcA.pdf.

22. Hammer, M. (2015). The Ecosystem Management Approach: Implications for Marine Governance. In M. Gilek and K. Kern (Eds.). *Governing Europe's Marine Environment: Europeanization of Regional Seas or Regionalization of EU Policies?* (pp. 75–92). Surrey, England: Ashgate. URL: <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:786870/FULLTEXT01.pdf>.

23. Altvater, S., Passarello, C. (2018). Policy Brief: Implementing the Ecosystem-Based Approach in Maritime Spatial Planning. Version: 25.10.2018, 12 p. URL: https://www.msp-platform.eu/sites/default/files/20181025_ebainmsp_policybrief_mspplatform.pdf.

24. Jaren V., Sinclair A.R.E., Andersen R., Danell K., Schwartz C., Peterson R.O., Bowyer R.T., Ericsson G. (2003). Moose in northern integrated ecosystem management – how should the Malawi principles be adapted? *Alces, Vol. 39, 1–10*. URL: https://www.researchgate.net/publication/236993995_Moose_in_northern_integrated_ecosystem_management_-_how_should_the_Malawi_principles_be_adapted.

25. Доклад о работе шестого совещания Конференции Сторон Конвенции о биологическом разнообразии (Гага, 07–19.04.2002; UNEP/CBD/COP/6/20*, 23.09.2002). URL: <https://www.cbd.int/doc/meetings/cop/cop-06/official/cop-06-20-ru.pdf> [in Russian].

26. Ecosystem Approach: further elaboration, guidelines for implementation and relationship with sustainable forest management. Report of the Expert Meeting on the Ecosystem Approach (UNEP/CBD/SBSTTA/9/INF/4, 29.09.2003). URL: <https://www.cbd.int/doc/meetings/sbstta/sbstta-09/information/sbstta-09-inf-04-en.pdf>.

27. Jekosistemnyj podhod: dal'nejshee utochnenie, rukovodjashhie principy primeneniya i vzaimootnoshenie s ustojchivym lesopol'zovaniem. Zapiska Ispolnitel'nogo sekretarja (UNEP/CBD/SBSTTA/9/8, 5.08.2003). URL: <https://www.cbd.int/doc/meetings/sbstta/sbstta-09/official/sbstta-09-08-ru.pdf> [in Russian].

28. Доклад о работе седьмого совещания Вспомогательного органа по научным, техническим и технологическим консультациям (Kuala-Lumpur, 09–20 i 27.02.2004; UNEP/CBD/COP/7/4, 23.11.2003). URL: <https://www.cbd.int/doc/meetings/cop/cop-07/official/cop-07-04-ru.pdf> [in Russian].

29. Доклад о работе седьмого совещания Конференции Сторон Конвенции о биологическом разнообразии (Kuala-Lumpur, 09–20 i 27.02.2004; UNEP/CBD/COP/7/21, 13.04.2004). URL: <https://www.cbd.int/doc/meetings/cop/cop-07/official/cop-07-21-part2-ru.pdf> [in Russian].

30. Доклад о работе восьмого совещания Конференции Сторон Конвенции о биологическом разнообразии (Kuritaba, 20–31.03.2006; UNEP/CBD/COP/8/31, 15.06.2006). URL: <https://www.cbd.int/doc/meetings/cop/cop-08/official/cop-08-31-ru.pdf> [in Russian].

31. Доклад о работе двенадцатого совещания Вспомогательного органа по научным, техническим и технологическим консультациям (Bonn, 19–30.05.2008; UNEP/CBD/COP/9/2, 16.07.2007). URL: <https://www.cbd.int/doc/meetings/sbstta/sbstta-12/official/sbstta-12-cop-09-02-ru.pdf> [in Russian].

32. Доклад Конференции Сторон Конвенции о биологическом разнообразии о работе ее девятого совещания (Bonn, 19–30.05.2008; UNEP/CBD/COP/9/29*, 09.10.2008). URL: <https://www.cbd.int/doc/meetings/cop/cop-09/official/cop-09-29-ru.pdf> [in Russian].

33. Доклад о работе десятого совещания Конференции Сторон Конвенции о биологическом разнообразии (Nagoja, 18–29.10.2010; UNEP/CBD/COP/10/27, 19.12.2010). URL: <https://www.cbd.int/doc/meetings/cop/cop-10/official/cop-10-27-ru.pdf> [in Russian].

34. Доклад о работе одиннадцатого совещания Конференции Сторон Конвенции о биологическом разнообразии (Hajdarabad, Indija, 08–19.10.2012; UNEP/CBD/COP/11/35, 05.12.2012*). URL: <https://www.cbd.int/doc/meetings/cop/cop-11/official/cop-11-35-ru.pdf> [in Russian].

35. Doklad o rabote dvenadcatogo soveshhanija Konferencii Storon Konvencii o biologicheskom raznoobrazii (Phjonchhan, Respublika Koreja, 06–17.10.2014; UNEP/CBD/COP/12/29, 17.10.2014). URL: <https://www.cbd.int/doc/meetings/cop/cop-12/official/cop-12-29-ru.pdf> [in Russian].

36. Doklad Konferencii Storon Konvencii o biologicheskom raznoobrazii o rabote ee trinadcatogo soveshhanija (Kankun, Meksika, 04–17.12.2016; UNEP/CBD/COP/13/25, 17.12.2016). URL: <https://www.cbd.int/doc/c/9205/4bdf/ee26d0e81130726b4e6f01ec/cop-13-25-ru.pdf> [in Russian].

37. Doklad Konferencii Storon Konvencii o biologicheskom raznoobrazii o rabote ee chetyrnadcatogo soveshhanija (Sharm-jesh-Shejh, Egipet, 17–29.11.2018; CBD/COP/14/14, 20.03.2019). URL: <https://www.cbd.int/doc/c/8271/8ea7/d326bce6998e15a0034ffb83/cop-14-14-ru.pdf> [in Russian].

Suietnov Ye. P., PhD in Law, Assistant Professor, Head of the Environmental Law Department, Yaroslav Mudryi National Law University, Ukraine, Kharkiv.

e-mail: evgeny-suetnov@ukr.net ; ORCID 0000-0002-4094-444X

The ecosystem approach under the Convention on Biological Diversity: a review of decisions of the Conference of the Parties

A comprehensive analysis of the process of formation and development of the ecosystem approach in international environmental law under the Convention on Biological Diversity has been undertaken. Based on a study of the provisions of the Convention and a review of decisions of the meetings of its governing body – the Conference of the Parties – the conclusion is made about the current state of development of the ecosystem approach.

In particular, under the Convention on Biological Diversity, general framework of the ecosystem approach have been developed, including its description, principles and practical guidelines for its application, and its leading role in the conservation of biodiversity has been determined. Undoubtedly, the ecosystem approach generally and its principles particularly require thorough discussion at future meetings of the Conference of the Parties and implementation in appropriate decisions.

At the same time, it is quite obvious that the effectiveness of this approach in the issue of biodiversity conservation will depend primarily on its implementation in the state environmental policy and legislation of all countries-participants of the Convention and its practical realization, which, according to the author, should become one of the priority and strategic directions in the field of legal regulation of environmental relations in Ukraine.

Keywords: environmental law; international environmental law; ecosystem; ecosystem approach; biological diversity; Conference of the Parties; Convention on Biological Diversity.

Рекомендоване цитування: Суєтнов Є. П. Екосистемний підхід у рамках Конвенції про охорону біологічного різноманіття: огляд рішень Конференції Сторін. *Проблеми законності*. 2021. Вип. 154. С. 162–185. doi: <https://doi.org/10.21564/2414-990X.154.239280>.

Suggested Citation: Suietnov, Ye.P. (2021) Ekosystemnyi pidkhid u ramkakh Konvencii pro okhoronu biologichnoho riznomanittia: ohliad rishen Konferentsii Storin [The ecosystem approach under the Convention on Biological Diversity: a review of decisions of the Conference of the Parties]. *Problemy zakonnosti – Problems of Legality, issue 154, 162–185*. doi: <https://doi.org/10.21564/2414-990X.154.239280> [in Ukrainian].

Надійшла до редколегії 20.08.2021 р.